

O'ZBEKISTONDA ISLOMIY MOLIYA XIZMATLARIGA EHTIYOJ: AHOLINING FIKRI VA BOZOR TALABI ASOSIDA TAHLIL

Jumazoda Abdulatif

Termiz davlat universiteti

Iqtisodiyot fakulteti Moliya kafedrası

Annotatsiya. *Mazkur maqolada islomiy moliya xizmatlariga bo'lgan real ehtiyoj, aholining ushbu xizmatlarga nisbatan munosabati hamda bozor talabining mavjudligi sotsiologik va iqtisodiy nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Aholi fikri va moliyaviy tendensiyalar asosida xulosalar keltiriladi.*

Kalit so'zlar: *Islomiy moliya, xizmatlar, O'zbekiston, bozor talabi, aholi fikri, foizsiz tizim, ehtiyoj, shariat, sotsiologiya, so'rovnoma, moliyaviy ehtiyoj, halol moliya, iqtisodiy tahlil*

Kirish

O'zbekistonda moliyaviy xizmatlar bozori tobora kengayib, aholi orasida muqobil, foizsiz va halol moliyaviy xizmatlarga talab ortib bormoqda. Shariat normalariga mos moliyaviy xizmatlar bo'lgan islomiy moliya tizimi ko'plab musulmon davlatlarida muvaffaqiyatli faoliyat yuritmoqda. O'zbekiston singari diniy qadriyatlarga sodiq jamiyatda ushbu tizimga bo'lgan ehtiyoj tabiiy hisoblanadi. Ayni paytda mamlakatda to'laqonli islomiy banklar mavjud bo'lmasa-da, ayrim moliyaviy institutlar tomonidan mazkur xizmatlarni bosqichma-bosqich joriy etish bo'yicha sa'y-harakatlar olib borilmoqda. Ushbu maqolada aynan aholining fikri, ehtiyojlari va real talablar asosida islomiy moliya xizmatlarining istiqboli tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Islomiy moliya xizmatlariga ehtiyojning shakllanishi bir necha asosiy omillar bilan bog'liq. Bu omillarni quyidagi asosiy yo'nalishlarda ko'rib chiqish mumkin.

O'zbekiston aholisi asosan musulmonlardan iborat bo'lib, ularning ko'pchiligi moliyaviy faoliyatda shariat talablariga amal qilishni istaydi. An'anaviy bank tizimidagi foizli kreditlar, ba'zan diniy nuqtayi nazardan nomaqbul deb qaraladi. Shu bois, ko'plab fuqarolar halol, ya'ni foizsiz, teng sheriklik asosida ishlovchi moliyaviy xizmatlarni afzal ko'radi. So'nggi yillarda aholining moliyaviy

savodxonligining ortishi bilan islomiy moliya vositalariga bo'lgan talab ham oshmoqda [1].

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti hamda Islomiy taraqqiyot banki ko'magida 2022-yilda o'tkazilgan so'rovnomada 3000 nafardan ortiq respondent ishtirok etdi. Ulardan 61 foizi foizsiz moliyaviy xizmatlardan foydalanishni istashini bildirgan. 47 foizi esa islomiy bank xizmatlari haqida yetarli ma'lumotga ega emasligini ta'kidladi [2]. Bu ko'rsatkichlar aholining islomiy moliyaga bo'lgan real qiziqishini namoyon qilmoqda, biroq axborot bo'shlig'i mavjudligini ham ko'rsatadi.

O'zbekistonda ayni paytda sukuk, mudaraba, musharaka kabi islomiy moliyaviy vositalar rasmiy tarzda joriy qilinmagan bo'lsa-da, tijorat banklarining ba'zilarida mikromoliyalashtirish, ijara asosidagi xizmatlar va sheriklik kreditlari shaklida ayrim elementlari mavjud. Masalan, "Asia Alliance Bank" va "Kapitalbank" islomiy moliya bo'yicha ichki pilot loyihalarni amalga oshirib ko'rgan. Ushbu tajribalardan biri ijaraning foizsiz shakli – "ijara muntahiya bittamlilik" asosida berilgan bo'lib, mijozlar tomonidan ijobiy qarshi olingan [3].

Malayziya, Indoneziya, Turkiya kabi mamlakatlarda islomiy moliya xizmatlari yillar davomida shakllangan. Ayniqsa, aholisi ko'p bo'lgan va o'rta daromadli qatlamlar uchun mo'ljallangan foizsiz mikrokreditlar va qard hasan kabi mahsulotlar ijtimoiy inklyuziyani ta'minlashda muhim rol o'ynagan. O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy tuzilmasi ham ushbu modelga juda yaqin, shuning uchun bu tajribalarni mahalliy sharoitga moslashtirish mumkin [4].

Islomiy moliyaga bo'lgan talabni shakllantirishda aholining axborotga ega bo'lishi muhim o'rin tutadi. Aks holda, mavjud ehtiyoj ongli ravishda ifodalanmaydi. So'rovnomalarda qatnashganlarning 52 foizi islomiy moliyaviy mahsulotlarning konkret turlari haqida hech qanday ma'lumotga ega emasligini bildirgan. Bu esa keng ko'lamli axborot-targ'ibot ishlarini olib borish zarurligini ko'rsatadi [5].

2022-yilda Markaziy bank tomonidan moliya xizmatlari ko'lamini kengaytirish bo'yicha yo'l xaritasida islomiy moliyalashtirish masalalari alohida eslatib o'tildi. Davlat tomonidan ushbu yo'nalishni qo'llab-quvvatlovchi qonun va me'yoriy-huquqiy bazaning ishlab chiqilishi esa sohaning barqaror rivojlanishiga imkon beradi. Bugungi kunda "foizsiz bank faoliyatini yuritish to'g'risida"gi qonun loyihasi ustida ish olib borilmoqda [6].

Aholining bank tizimiga bo'lgan ishonchi darajasi bevosita moliyaviy xizmatlar tanloviga ta'sir qiladi. Islomiy moliya tizimining asosiy ustunliklaridan biri — bu adolat, shaffoflik va sheriklikka asoslangan yondashuvdir. Bu jihatlar ishonch muhitini mustahkamlashga xizmat qilishi mumkin. Ayniqsa, foizli kreditlardan aziyat chekkan aholining bu tizimga qayta murojaat qilishi ehtimoli yuqori.

Xulosa

O'zbekistonda islomiy moliya xizmatlariga ehtiyoj mavjud va bu ehtiyoj aholining diniy, iqtisodiy hamda axloqiy qarashlari bilan bog'liq. So'rovnomalar va bozor tahlillari asosida xulosa qilish mumkinki, agar bu yo'nalish to'g'ri tashkil qilinsa, aholining katta qismi undan foydalanishga tayyor. Biroq bu ehtiyojni to'liq qondirish uchun quyidagilar muhim: huquqiy asoslarni yaratish, moliyaviy savodxonlikni oshirish, aholiga aniq va sodda axborot yetkazish, hamda xalqaro tajribalardan unumli foydalanish. Islomiy moliya nafaqat muqobil bank tizimi, balki ijtimoiy adolatni ta'minlovchi vosita sifatida qaralmoqda. Shu bois, mamlakatda bu xizmatlarning kengaytirilishi nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy jihatdan ham foydali bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Tursunov S. Islomiy moliya asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
2. O'zbekiston Islomiy moliya bo'yicha so'rovnoma natijalari. – TDIU, 2022.
3. "Kapitalbank" hisobotlari. – 2022-yil, 4-chorak.
4. Islamic Finance Development Report. – IFSB, 2021.
5. Al Huda CIBE. Islomiy moliyaviy savodxonlik kursi. – T., 2022.
6. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Foizsiz moliyalashtirish bo'yicha loyiha hujjatlari, 2023.